

VALAKOVICSNÉ LAKATOS MARIANNA

A mesék létjogosultsága, avagy kell-e nekünk népmese?

Gyakran hallunk manapság a tizenévesek értékviszájáról. Különösen a középiskolás korosztályra igaz, hogy a felgyorsult világ változásaira igen érzékenyen és sokszor nem pozitívan reagálnak. Tizenéves gyermek anyjaként és középiskolai magyartanárként egyre többet gondolok arra, milyenek voltak ezek a gyerekek, amikor még – optimális esetben – az édesanyjuktól, az óvónéniktől, a tanító néniktől hallgatták a meséket. Meséket, melyek – véleményem szerint, s sokak által bizonyítva – oly sok kérdésben eligazítást nyújthatnak az életben.

Kíváncsi voltam, hogy mit gondolnak tanítványaim a meséről és a népmeséről. Megkértem a kilencedikes és a tizenegyedikes tanulókat, olvassák el Benedek Elek: Magyar mese- és mondavilág c. gyűjteményéből *A szegény ember szőlője* című mesét, és válaszoljanak a következő három kérdésre írásban:

1. Mit mond számodra ez a mese? (Mi a mondanivalója?)
2. Szerinted példaképpül állítható-e a mese főhőse a mai fiatalok elé?
3. Véleményed szerint van-e létjogosultsága mai világunkban a népmesének?

A feladat elkészítése nem volt kötelező, név nélkül kellett válaszolni, és rendkívül árulkodó hozzáállásukról, hogy a 9. osztályban 35 főből tizenkilencen válaszoltak (54 %), a 11. osztályban 37-ből 14 tanuló (37 %) foglalkozott a feladattal. Összességében 45 %-uk válaszolt a kérdésekre. Ha elolvasta is mindenki a mesét – bár kétségek adódhatnak –, akkor is a gyerekeknek kevesebb, mint a fele végezte el a külön feladatot. Azaz, „ha nem kötelező, akkor nem is érdekel”, mint ahogy ezt szóban meg is erősítették.

Az első kérdésre a 9. évfolyam tanulóinál felmerül az értő olvasás problémája is a feladat értelmezése tekintetében, hiszen tizenketten tartalmi kivonatot is közöltek a meséről. Az is előfordult, hogy megpróbálták a történet részleteivel indokolni az állításukat. Zömében levonták az egyébként kézenfekvő tanulságot: Jó tett helyébe jót várj! Így, ebben a formában hárman írták le. Érdekes megállapításokat tettek az irigységről, az önzésről és az erőszakról. Pl.:

„Ne legyünk irigyek, és szép, erőteljes munkával a vagyont is meg lehet szerezni.”

„Érzékelteti az olvasókkal, hogy az irigység, kapzsiság csak rossz útra vezet.”

„Erőszakkal nem lehet megoldani semmit. ...Csak a jó győzedelmeskedhet.”

A mese mondanivalójáról általában úgy vélekedtek, hogy a levonható tanulságok a mai életben is érvényesek, csak figyelmen kívül hagyjuk őket. Pedig ha akarunk valamit, azt meg is tudjuk oldani. A jószívűség javunkra válhat, és embertársainkkal szemben ilyennek kellene lennünk.

A példaképre vonatkozó kérdésre négyen nem válaszoltak. Ketten írták azt, hogy a mese főhőse nem lehet példakép. Egyikük azzal indokolta, hogy „A mai világban nagyon ritka, hogy ... valaki azon töprengene, mit is adjon egy békának enni, de az a szörnyű, hogy még egymásnak se segítenek.”

A másik tanuló azt fogalmazta meg, hogy „...a mai fiatalok nem versengenek a testvéreikkel, nincsenek királylányok, és kitűzött célok, amiért meg kellene versengeniük.” Igazán elgondolkodtató az idézet, különösen, ha figyelembe vesszük, hogy a testvéri rivalizálás általában folyamatosan érezhető a családi kapcsolatrendszerben, így valamilyen érzelmihiányt jelez a válasz (abban az esetben is igaz ez, ha a válaszadónak nincs testvére, mivel ismeretei a világról erre is vonatkozhatnak – barátok, osztálytársak köréből). Másrészt az embernek mindig kell, hogy legyen célja, még ha önmaga tűzte is azt ki magának. A válaszadó vélhetően önértékelési és világtérítési problémákkal is küzd.

A többiek olyan gondolatokat fogalmaztak meg pozitív válaszaik során, melyek figyelmeztetnek a felnőtteket is, hogy nem mindig állítunk jó példát a gyerekek elé. Pl.: „Figyelmeztet arra, hogy az embereknek figyelniük kell egymásra.”

„...állítható példaképül a mai fiatalok elé, mert manapság az elkényeztetett gyerekek irigyek. ... az irigység mind kiskoruktól kezdődik el.”

„...állítható példaképül... és jó is lenne, ha sokan elgondolkodnának rajta, de ezt a gyakorlatban nem lehet megvalósítani.”

„...Mert már a mai világban a fiatalok már csak arra törekcszenek, hogy tegyenek kárt a másik emberben, és hogyan alázzák meg teljesen őket.”

„Lehetne..., de a mai embereknek inkább egy sztár vagy a szülei a példaképük, nem pedig egy mesehős.” Ez utóbbi állítás azt is mutatja, mennyire fontos az a személy, akit példaképül választanak a gyerekek. A közös beszélgetés során arra is fény derült, hogy többségük nem gondolja a szülei életét követendőnek.

A harmadik kérdésre ketten nem adtak választ. Hárman úgy gondolják, hogy nincs ma már létjogosultsága a népmesének. A legfőbb indok: a mai gyerekek nem olvasnak könyveket, inkább TV-t néznek, számítógépes játékokat játszanak. Ma már a szülők, nagyszülők „nem mesélnek” gyermeikeiknek, unokáiknak. Nemcsak azért szomorú megállapítás ez, mert a „szókincsük bővítése” nem a mesék által történik. Mutatja azt is, hogy mennyi időt veszünk el a kisgyermektől, ami hátrányosan is befolyásolhatja személyiségfejlődését. Mindezekből kimutatható, hogy az olvasási kedvre kedvezőtlenül hat az előbbieken kívül a kényszerolvasás (csak azt, ami kötelező) jelensége, s az értő olvasás minden területen tapasztalt hiányosságai.

A pozitív véleményt kialakítók is megfogalmazzák a fentieket:

„...háttérbe szorítják mai világunk modern, agresszív számítógépes meséi, amik agresszióra buzdítanak.”

„...nem veszik komolyan, pedig okos, értelmes dolgokat szűrhetünk le belőlük, jobban bele tudjuk élni magunkat, mint a TV-ben látott mesébe.”

A 11. évfolyamosoknál is probléma a feladatértelmezés, mivel egy tanuló a népmesék jellemzőiről írt fogalmazást, egy másik tanuló a mesét elemezte a mesék formai jegyei alapján, ketten pedig csak a tartalmát írták le.

A feladatot helyesen értelmezők az első kérdésre lényegében hasonló gondolatokat írtak le, mint a 9.-esek. Pl.:

„...jószívű és önzetlen valaki, az kifizetődik az életben.”

„Ne legyünk kapzsiak, irigyek, ne veszítsük el az emberségünket, mert mindenki elnyeri büntetését.”

„A mai társadalom legnagyobb problémájára világít rá: nem figyelünk oda egymásra.”

„Az író célja valószínűleg az is volt, hogy tanuljunk a meséből. Mert sokszor az emberek jobban megértik, hogy... mi a helyes, ha azt nem a „fejéhez vágják”, hanem egy történetben olvassa...”

A példakép tekintetében (2. kérdés) egyöntetűen igennel válaszoltak (négyen erre nem adtak választ), de azt is kifejtették, hogy a mai „világban kevés a rendes ember”, pedig a mese főhőse a „jó akarás, segítőkészség vezette”, a fiú „tisztá, önzetlen jellem”.

„...jó példa lenne a mai fiatalságnak, de sajnós a mai világban az az ember, aki segít másoknak, az nem jár jól, mert kihasználják a jóságát és a segítőkészségét.”

Morális problémaként jelentkezik egy tanulónál, hogy hazudott is a testvéreinek, amikor nem mondta el az igazat a próbatéví királyfiról.

A harmadik kérdésre ugyanaz a négy tanuló nem válaszolt, mint az előzőre. Ugyancsak megoszlanak a válaszok. A nemmel vélekedők szerint „nem foglalkoznak velük az emberek”, mert a „fiatalokat már nem érdeklik a régi dolgok, ezt érteni a népmesére, népdalokra...”. Az okok mind a következőkre vezethetők vissza:

„Inkább megveszik drága pénzért az újságot, könyvet, amely persze a gyilkosságot helyezi előtérbe. Jobban lefoglalja őket a televízió, DVD és a számítógép, mint az olvasás.”

„Rendeteg szép, érdekes népmesés dolog hever a könyvtári polcokon, de azok meg ott is maradnak, hiszen azóta sok-sok érdekesebb, izgalmasabb könyvek íródtak, amelyek teljes egészében visszazoritják a népek által megszületett történeteket.”

„...aki megpróbálja tanításait követni, az falba ütközik, mert a világ már nem úgy fogadja, mint régen.”

Ráadásul „önzőnek kell lenni” ahhoz, hogy valamit elérjünk az életben manapság.

Az igennel válaszolók is megjegyzik, hogy a mai világban nem egyszerű a technikai fejlődés mellett életben tartani a hagyományos formákat.

Problémafelvetésük tehát azonos a másik osztályéval. Mindkét csoport tanulói látják, hogy a tudomány és a technika vívmányai kedvezőtlenül hatnak az olvasásra, különösképp a népköltészeti alkotásokra. A szókincsfejlődést is többen megemlítik, mely az irodalmi alkotások sajátos hatása, s a kutatások is igazolták az olvasás, a szókincs és a stílus összefüggéseit.

Észreveszik még az alapvető emberi értékeket a mesében, követendőnek is tartják, de megvalósításuknak akadálya szerintük, hogy a mai világ nem kedvez a hagyományos értékrend megtartásának. Ugyanakkor látják azt is, hogy a modernkor emberi tulajdonságai sem alkalmasak a példamutatásra. Csodáltnivaló-e ebben az esetben, hogy bár egyénileg elismerik ezt, csoportosan mégis a társadalmi befolyásoltságnak engedve elutasítják a jóságot, segítőkészséget, emberi jót? Hiszen nem akarnak kiközösítettek lenni.

Az előbbi gondolatok nemcsak náluk jellemzőek. Nagy Attila középiskolások körében 2001-ben végzett olvasásszociológiai vizsgálatának¹ következtetései szomorú ké-

pet festenek az olvasási kultúra elhanyagolása következtében egyre gyengébb szövegértésről, az otthoni könyvek számának jelentős visszaeséséről, az Internet inkább negatív előjelű hatásairól. Az egy-egy kérdésre nem válaszolók a személyes beszélgetés során maguk is bevallották, hogy legtöbbször tanulás közben is „fél szemmel” a TV-t figyelik, és aki teheti, otthon is a „számítógépen csüng”.

Tényleg nem lehet az Internet-kor gyermekeinek mesét adni a kezébe? Mit tehet ez ellen a pedagógus? Sajnos nem sokat, mert hiába tudja: a mese ugyanolyan izgalmas, mint egy krimi vagy egy kalandjáték, kötelezővé nem tudja tenni, mert akkor még kevésbé szívesen olvassák el. Szépségét elismerik, de tanításai idegenné válnak a tanulóknak.

Kétségtelen, nagyon fontosak a mesékben fellelhető erkölcsi normák, életbölcseségek. Figyelembe véve a bevezetőben említett értékválságot, különösen kiemelendők a mesékben található tiszta és nemes gondolatok. A mindenképpen követésre érdemes jószág, a kitartás, a hagyománytisztelet, a helytállás és mindazok az értékek, melyek sajnos „kihalóban” vannak, de az emberi élethez mégis hozzátartoznak.

Ideális az lenne (vagyunk is rá), amit az egyik tanuló így fogalmazott meg:

„A mai világban mindenképpen van létjogosultsága, értelme a népmeséknek, hiszen a szereplők a legfontosabb emberi tulajdonságokra áhítoznak: a szeretetre, az igazságra, az egymás iránti tiszteletre, a jóra. Ezek segítségével tudnánk a világban bárhol békében, boldogságban élni.”

Jegyzet

1. Nagy Attila: Háttal a jövőnek?: Középiskolások olvasás- és művelődésszociológiai vizsgálata. Bp., OSZK – Gondolat Kiadó, 2003

